Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum

Seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen

Een verkenning van het fenomeen en de factoren die de omgang met, visie op en hulpvragen van slachtoffers beïnvloeden

Samenvatting

Cahier 2026-10

J.S. van Dijk
L.B. Muns
M.H. Nagtegaal

Seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen

Een verkenning van het fenomeen en de factoren die de omgang met, visie op en hulpvragen van slachtoffers beïnvloeden

Samenvatting

Cahier 2026-10

J.S. van Dijk
L.B. Muns
M.H. Nagtegaal

Cahier
De reeks Cahier omvat de rapporten van onderzoek dat door en in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum is verricht. Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie en Veiligheid weergeeft.

Alle rapporten van het WODC zijn gratis te downloaden van WODC Repository.

Samenvatting[1]

Zowel in de bredere samenleving als binnen religieuze gemeenschappen is steeds meer aandacht voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. Er is echter niet veel bekend over ontwikkelingen in de omgang met en visie op seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen. Ook is niet bekend of eventueel doorgevoerde veranderingen daadwerkelijk ten goede komen aan de hulp aan slachtoffers in religieuze context, noch of er noodzaak is voor speciale hulpverlening om deze slachtoffers te helpen. Daarbij komt dat er weinig zicht is op mogelijk unieke factoren die een rol kunnen spelen wanneer seksueel grensoverschrijdend gedrag in een religieuze context plaatsvindt. Religie kan een belangrijke rol spelen in het leven van mensen, en voor sommigen is religie verweven met alle aspecten van hun leven en is de betrokkenheid bij de religieuze gemeenschap groot. De impact van seksueel grensoverschrijdend gedrag in een religieuze gemeenschap kan dan ook groot zijn.

In dit rapport is daarom onderzocht hoe vaak slachtoffers seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen rapporteren, hoe verschillende religieuze gemeenschappen in Nederland in de afgelopen twintig jaar zijn omgegaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag, welke factoren de visie op en omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen beïnvloeden, welke specifieke hulpvraag slachtoffers in deze context hebben, en of de hulpverlening daarbij aansluit.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag verwijst in dit onderzoek naar elke vorm van ongewenst seksueel gedrag dat de fysieke of emotionele grenzen van een ander schendt. Dit kan variëren van ongewenste aanrakingen, seksuele opmerkingen, tot het sturen van seksueel getinte berichten maar ook vormen van seksueel geweld zoals verkrachting of aanranding. Seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen verwijst naar situaties waarin seksueel grensoverschrijdend gedrag plaatsvindt binnen een religieuze context en waarbij religieuze personen, structuren of overtuigingen een wezenlijke rol spelen.

Eerst is het aantal gerapporteerde ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag beschreven van de volgende negen religieuze gemeenschappen:

1 Boeddhistische gemeenschap
2 Christelijke Gemeente van Jehovah's Getuigen
3 Evangelische en pinksterbeweging
4 Hindoeïstische gemeenschap
5 Islamitische gemeenschap
6 Joodse gemeenschap
7 Migrantenkerken

[1] Bijdragen van de auteurs aan dit rapport:
- J.S. van Dijk: data-analyse, onderzoek, projectbeheer, databeheer, validatie, schrijven – oorspronkelijke versie, schrijven – review & redactie;
- L.B. Muns: conceptualisatie, methodologie, data-analyse, onderzoek, projectbeheer, begeleiding, schrijven – oorspronkelijke versie, schrijven – review & redactie;
- M.H. Nagtegaal: conceptualisatie, methodologie, data-analyse, begeleiding, schrijven – oorspronkelijke versie, schrijven – review & redactie.

8 Protestantse kerken
9 Rooms-Katholieke Kerk

Vervolgens is het rapport in vier delen verdeeld. In het eerste deel is een bespreking van de ontwikkelingen in de visie op, omgang met, en de huidige situatie van interne procedures en beleid over seksueel grensoverschrijdend gedrag in Nederland van zes religieuze gemeenschappen geschetst: de boeddhistische gemeenschap, Christelijke Gemeente van Jehovah's Getuigen (CGJG), evangelische en pinksterbeweging (in het bijzonder de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten [VPE]), protestantse kerken (in het bijzonder de Christelijke Gereformeerde Kerken [CGK], de Hersteld Hervormde Kerk [HHK], de Nederlandse Gereformeerde Kerken [NGK] en de Protestantse Kerk in Nederland [PKN]), Rooms-Katholieke Kerk (RKK) en de islamitische gemeenschap. In het tweede deel zijn specifieke factoren omschreven die de omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen religieuze gemeenschappen kunnen beïnvloeden: factoren rondom seksualiteit en gender, factoren binnen de organisatiestructuur en gemeenschap, en factoren binnen hun interne procedures. In het derde deel zijn ervaringen van slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen beschreven, gevolgd door het perspectief van hulpverleners op hun specifieke hulpvraag. In het vierde deel volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen, de conclusies, aanbevelingen, discussie en methodologische reflecties. Het onderzoek is uitgevoerd in de periode juli 2023 tot en met juni 2026. De data voor de panelstudie is in juli 2024 verzameld.

Hierna volgen eerst de belangrijkste bevindingen uit het rapport, verdeeld over vijf kernboodschappen. Daarna zijn enkele van de aanbevelingen, zowel voor de praktijk (overheid, religieuze gemeenschappen, hulpverlening en meldpunten), als voor het doen van vervolgonderzoek gegeven. De samenvatting eindigt met methodologische reflecties. De beantwoording van de onderzoeksvragen, de nadere conclusies, aanbevelingen en de discussie staan uitgebreider en meer volledig in het slothoofdstuk van het rapport.

1 Vooral seksueel grensoverschrijdend gedrag buiten religieuze gemeenschap

Mensen die zich verbonden voelen aan een religieuze gemeenschap worden vaker slachtoffer van seksueel grensoverschrijdend gedrag door een dader van buiten de religieuze gemeenschap dan door een dader van binnen de religieuze gemeenschap. In geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag waarin wel een dader vanuit een religieuze gemeenschap is betrokken, worden mannen daar vaker slachtoffer van dan vrouwen.

Aantal ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag vanuit de panelstudie, zowel met als zonder een dader vanuit de religieuze gemeenschap

Er is gekeken naar het aantal ervaringen van seksueel grensoverschrijdend gedrag bij deelnemers aan een panelstudie die zich verbonden voelen aan een religieuze gemeenschap, of dit in het verleden voelden. Bij hen is nagevraagd of zij seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt, waarbij alle ervaringen in kaart zijn gebracht: enerzijds ongeacht de herkomst van de dader (binnen of buiten de religieuze gemeenschap), anderzijds van alleen binnen de religieuze gemeenschap. Uit de resultaten blijkt dat de deelnemers vaker seksueel grensoverschrijdend gedrag met een dader buiten de religieuze gemeenschap rapporteren. Van alle deelnemers die zich verbonden voelen aan een religieuze gemeenschap heeft 39% van de deelnemers

gedurende het leven een vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag meegemaakt, ongeacht waar de dader vandaan komt. Hieronder zijn meer vrouwen (57%) dan mannen (20%).

Deelnemers die zich verbonden voel(d)en aan een religieuze gemeenschap rapporteren vaker ooit seksueel grensoverschrijdend gedrag door een dader van buiten de religieuze gemeenschap te hebben meegemaakt (totaal 60% van de ervaringen) dan door een dader van binnen de religieuze gemeenschap (totaal 12% van de ervaringen; al dan niet in leidinggevende functies). Meer gedragingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag met een dader vanuit de religieuze gemeenschap betreffen mannelijke slachtoffers (16%) dan vrouwelijke slachtoffers (11%). Ook betreffen meer gedragingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag door een voorganger/geestelijk leider mannelijke slachtoffers (11%) dan vrouwelijke slachtoffers (3%; alle verschillen zijn statistisch significant). Het aantal gerapporteerde ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag door een dader vanuit de religieuze gemeenschap was zo laag, dat het uitsplitsen naar de negen religieuze gemeenschappen niet zinnig was en niet is gedaan.

Meldingen bij meldpunten

In het onderhavige onderzoek is geen zicht gekomen op het totaal aantal mensen dat zich als slachtoffer meldt. Binnen christelijke gemeenschappen kunnen slachtoffers zich melden bij één van de zes christelijke meldpunten. Er wordt door deze meldpunten echter geen eenduidige wijze van registratie van meldingen gehanteerd, wat het onmogelijk maakt om aan te duiden om hoeveel meldingen het precies gaat binnen deze gemeenschappen. Bij instanties zoals politie of Slachtofferhulp Nederland wordt niet geregistreerd wat de religieuze achtergrond is van melders van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Aangifte

De meeste mensen in de panelstudie geven aan geen contact te hebben gezocht met de politie. Na ongewenste seksueel getinte opmerkingen of gebaren gaven 7 van 71 deelnemers (10%), na ongewenst online seksueel contact 2 van 27 (7%), na aanranding 9 van 81 (11%) en na verkrachting 15 van 81 (19%) deelnemers aan wel contact te hebben opgenomen. Ongeveer de helft van deze deelnemers wilde daarbij zowel melding als aangifte doen. Als reden om melding dan wel aangifte te doen werd veelal genoemd dat de dader gestopt en gestraft moest worden (totaal 14 keer genoemd).

Wijzigingen in gerapporteerde ervaringen afgelopen twintig jaar

Als naar de afgelopen twintig jaar wordt gekeken (2005 t/m 2024), is te zien dat het percentage gerapporteerde seksueel grensoverschrijdende gedragingen (alle typen bij elkaar opgeteld) fluctueert: 2005 t/m 2009: 10%, 2010 t/m 2014: 18%, 2015 t/m 2019: 10% en 2020 t/m 2024: 6%. Daarbij is het wel nodig te vermelden dat ten tijde van de dataverzameling het kalenderjaar 2024 op de helft was, dat verklaart ten minste ten dele het lage percentage in 2024. De rest van de ervaringen zijn langer dan twintig jaar geleden (47%) of er is gerapporteerd dat men niet meer wist wanneer de ervaring precies was (9%).

2 Toegenomen bewustzijn en blijvende aandachtspunten

Het bewustzijn over seksueel grensoverschrijdend gedrag in de onderzochte religieuze gemeenschappen is de laatste twintig jaar toegenomen, onder meer door maatschappelijke aandacht voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. De visie op en omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen deze gemeenschappen kennen blijvende aandachtspunten, zoals het vergroten van dit bewustzijn op lokaal niveau.

De meeste onderzochte religieuze gemeenschappen laten de afgelopen twintig jaar (2005 t/m 2024) een groei in bewustzijn over seksueel grensoverschrijdend gedrag en de bijbehorende dynamieken en factoren zien, vergelijkbaar met deze ontwikkeling in de bredere samenleving. Dit heeft in sommige gemeenschappen geleid tot het ontwikkelen van specifiek beleid, zoals voorlichting, interne procedures, vertrouwenspersonen en meldpunten. Het verschilt per religieuze gemeenschap hoe vergevorderd deze ontwikkelingen zijn. Voor een overzicht van deze ontwikkelingen per gemeenschap wordt verwezen naar de tussenconclusies van de betreffende hoofdstukken.

Veel onderzochte religieuze gemeenschappen zijn, althans in de officiële beleidsdocumenten, verschoven van het bespreken van seksueel grensoverschrijdend gedrag als een relationeel of seksueel probleem naar een machtsprobleem waarvoor de gemeenschap zelf ook verantwoordelijkheid draagt. De voorlichting hierover is de afgelopen twintig jaar toegenomen, met name in christelijke gemeenschappen, onder meer met de oprichting van meldpunten en stichting Veilige Kerk.

Het voorkomen van seksueel grensoverschrijdend gedrag staat in de onderzochte religieuze gemeenschappen nog in de kinderschoenen. Hoewel in de christelijke gemeenschappen stichting Veilige Kerk specifiek is opgericht om voorlichting te geven over seksueel grensoverschrijdend gedrag, en in de meeste van deze gemeenschappen preventief beleid bestaat, fungeren veel religieuze gemeenschappen nog reactief: zij komen pas in actie wanneer seksueel grensoverschrijdend gedrag al heeft plaatsgevonden. In de protocollen en interne procedures ligt hier de meeste nadruk op.

Veel van de onderzochte religieuze gemeenschappen benadrukken in hun formele beleid dat veiligheid in de gemeenschap voorop staat en het slachtoffer een primaire plek en rol moet hebben in de omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Er is de afgelopen twintig jaar in veel van deze gemeenschappen specifiek gewerkt aan de toegankelijkheid van bijvoorbeeld procedures en meldpunten voor slachtoffers. De praktijk blijkt weerbarstiger. Zowel de gemeenschapscultuur als de interne procedures kunnen nog worden verbeterd om slachtoffers erkenning, genoegdoening en een volwaardige rol te geven. Nog altijd geven de meeste slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag aan uiteindelijk de religieuze gemeenschap te verlaten, onder meer vanwege onvoldoende erkenning vanuit de religieuze gemeenschap.

De toegenomen aandacht voor seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen religieuze gemeenschappen lijkt het gevolg te zijn van een samenspel van verschillende factoren over tijd, zoals maatschappelijke aandacht, specifieke casussen en onderzoeken. Tegelijkertijd blijft onduidelijk waarom sommige gebeurtenissen wel of geen invloed hebben op religieuze gemeenschappen.

3 Drie domeinen van beïnvloedende factoren: seksualiteit en gender, organisatiestructuur en gemeenschap, interne procedures

Er zijn drie domeinen vastgesteld waarin de religieuze context een rol kan spelen bij seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen: seksualiteit en gender, de organisatiestructuur en interne procedures. Daarbinnen zijn specifieke thema's en factoren geïdentificeerd die de visie op en omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen de onderzochte religieuze gemeenschappen kunnen beïnvloeden. Hoewel sommige factoren ook in andere contexten voorkomen, worden de factoren en de ervaringen door de religieuze context gekleurd, bijvoorbeeld door geloofsovertuigingen, een religieus wereldbeeld en denken over goed en kwaad.

Deze factoren komen voort uit literatuur- en bronnenonderzoek en interviews met vertegenwoordigers van de onderzochte gemeenschappen, respondenten van de christelijke meldpunten en experts (zie ook tabel S1). Hieronder zijn deze domeinen en thema's kort samengevat, voor de volledige analyse wordt verwezen naar hoofdstukken 9 tot en met 11.

Tabel S1 Overzicht beïnvloedende domeinen en thema's seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen: visie op en omgang met

Domeinen en thema's
Seksualiteit en gender
Seksuele moraal
Bespreekbaarheid van seksualiteit
Normatieve genderrollen
Organisatiestructuur en gemeenschap
Organisatiestructuur
Religieus leiderschap
Gemeenschapscultuur
Geloofsovertuigingen
Interne procedures
Knelpunten bij interne procedures
Zorg en hulp vanuit religieuze gemeenschappen
Verhouding tot regulier recht en seculiere procedures

Factoren rondom seksualiteit en gender

Religie speelt doorgaans een belangrijke rol in het bepalen van normen rond seksualiteit en gender binnen religieuze gemeenschappen. Hierdoor krijgen deze normen vaak een morele of spirituele dimensie. Dit kan invloed hebben op hoe seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt ervaren, benoemd en aangepakt. De toepassing van religieuze normen rond seksualiteit en gender verschilt daarnaast per religieuze gemeenschap en per individu, omdat dit afhangt van persoonlijke interpretatie en lokale context, en voortdurende ontwikkelingen.

Seksuele moraal
Seksualiteit heeft in de meeste religieuze gemeenschappen naast een fysieke functie (zoals voortplanting) ook een religieuze of spirituele functie of symboliek (zoals de weerspiegeling van de band tussen God en mens) hoewel de specifieke toepassing ervan per gemeenschap kan verschillen. In veel religieuze gemeenschappen in dit onderzoek is seksualiteit tussen één man en één vrouw binnen het huwelijk en het streven naar seksuele reinheid (kuisheid) in het algemeen en maagdelijkheid voor het huwelijk in het bijzonder het ideaal (met name, maar niet uitsluitend, voor vrouwen). Vanwege eerdergenoemde onderlinge verschillen hebben sommige gemeenschappen strikte regels rond seksualiteit die nageleefd dienen te worden, terwijl andere gemeenschappen de toepassing van de seksuele moraal aan individuele gelovigen overlaat. De seksuele moraal kan op ten minste twee manieren implicaties hebben voor de visie op en omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Ten eerste heeft dit in sommige religieuze gemeenschappen bijvoorbeeld tot gevolg dat seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen het huwelijk niet wordt erkend. Dit kan worden versterkt wanneer het tegemoetkomen aan seksuele verlangens van de huwelijkspartner binnen de religieuze gemeenschap en/of door individuele gelovigen wordt gezien als religieuze, huwelijkse plicht. Als binnen een religieuze gemeenschap daarnaast echtscheiding niet is toegestaan, kan dit slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen het huwelijk beperken in hun mogelijkheden om uit een situatie van seksueel grensoverschrijdend gedrag te komen en passende hulp te krijgen. Gevoelens van schuld en schaamte kunnen daarnaast in geval van lhbtiq+-relaties worden versterkt, omdat op tenminste twee manieren niet aan de seksuele moraal wordt voldaan: ten eerste vinden seksuele handelingen plaats buiten het huwelijk, en ten tweede vinden deze handelingen plaats in een niet-heteroseksuele relatie.

Ten tweede kan de seksuele moraal ook de visie op en omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag door de religieuze gemeenschap beïnvloeden. De focus op het huwelijksideaal, kuisheid en seksuele reinheid kan tot gevolg hebben dat seksueel grensoverschrijdend gedrag door de gemeenschap bestempeld wordt als een romantische relatie of als overspel, en/of enkel als zonde of immoraliteit, in plaats van het resultaat van machtsmisbruik en/of strafbaar gedrag.

Bespreekbaarheid van seksualiteit
De wijze waarop binnen een religieuze gemeenschap over seksualiteit gesproken wordt speelt een cruciale rol in de omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag. In de meeste onderzochte gemeenschappen wordt niet, of enkel in verhullende, religieuze en/of waarschuwende taal, over seksualiteit gesproken. Hier maakt duidelijkheid over grenzen, gezonde seksuele gevoelens en ontwikkeling vaak geen onderdeel van uit. Dit kan zowel het herkennen als het bespreekbaar maken van seksueel grensoverschrijdend gedrag belemmeren, omdat er geen taal ontwikkeld wordt om woorden te geven aan ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Deze kennis helpt mensen in een religieuze gemeenschap om de risico's op seksueel grensoverschrijdend gedrag beter te herkennen en daarmee mogelijk te voorkomen.

Normatieve genderrollen
Normatieve genderrollen binnen een religieuze gemeenschap beïnvloeden hoe er met seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt omgegaan. In religieuze gemeenschappen kan er sprake zijn van een ongelijke machtsverhouding tussen mannen en vrouwen, wanneer er verschillende verwachtingen heersen ten aanzien van mannen en vrouwen.

In een deel van de onderzochte gemeenschappen worden mannen gezien als leiders van zowel de religieuze gemeenschap als hun familie en gezin, en worden vrouwen geacht daarin een aanvullende of ondersteunende rol te vervullen. Dergelijke normatieve genderrollen kunnen op een aantal manieren impact hebben op de omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen.

Normatieve genderrollen kunnen bijvoorbeeld het risico op het ontstaan van seksueel grensoverschrijdend gedrag verlagen. Duidelijke gedragsregels en sociale normen over onderling contact tussen mannen en vrouwen, zoals het vierogenprincipe waarbij mannen en vrouwen niet alleen samen mogen zijn, kunnen helpen grenzen duidelijk te maken en de sociale controle bevorderen. Het risico op het ontstaan van seksueel grensoverschrijdend gedrag kan tegelijkertijd worden vergroot, omdat aan mannen meer macht wordt toegekend en dit machtsverschil vrouwen kwetsbaar maakt voor vormen van machtsmisbruik, waar seksueel grensoverschrijdend gedrag ook onder valt. Daarnaast kan een traditionele rolverdeling inhouden dat vrouwen ook op andere levensgebieden gehoorzaam dienen te zijn aan mannen in het algemeen en aan hun echtgenoot in het bijzonder. Dit kan eraan bijdragen dat het voor vrouwen moeilijker wordt hun grenzen aan te geven en voor mannen dat zij de grenzen van vrouwen minder respecteren.

Factoren rondom organisatiestructuur en gemeenschap

De wijze waarop religieuze gemeenschappen organisatorisch zijn ingericht, heeft invloed op zowel het ontstaan van als de omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Organisatiestructuren bepalen namelijk mede hoe macht, verantwoordelijkheid en besluitvorming binnen gemeenschappen zijn verdeeld, wie toezicht houdt en welke mogelijkheden bestaan om beleid, preventie en ondersteuning vorm te geven. De onderzochte religieuze gemeenschappen verschillen zowel qua organisatiestructuur als in de wijze waarop gezag wordt gelegitimeerd en hoe de gemeenschappen zich positioneren in de maatschappij.

Organisatiestructuur
Sommige lokale religieuze gemeenschappen functioneren relatief autonoom en kennen geen overkoepelende organisatie of externe toezichtstructuur. In dergelijke contexten kan de omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag sterker afhankelijk zijn van lokale leiders of informele besluitvorming. Ook kan het ontbreken van formele procedures, expertise of externe correctiemechanismen het moeilijker maken om signalen van grensoverschrijdend gedrag tijdig te herkennen of adequaat te handelen.

Religieus leiderschap
Religieuze leiders hebben veel macht binnen een religieuze gemeenschap, en daarmee ook veel invloed op de gemeenschapscultuur en hoe de gemeenschap met seksueel grensoverschrijdend gedrag omgaat. Het verschilt per religieuze gemeenschap hoeveel voorwaarden, zoals opleiding/training en specifieke vaardigheden, er gesteld worden aan leiderschapsposities en ook hoe de controle op en de evaluatie van het functioneren van leiders is ingericht. Het ontbreken van dergelijke voorwaarden en controlemechanismen vergroot het risico op grensoverschrijdend gedrag, omdat in dergelijke religieuze gemeenschappen (met name charismatische) religieuze leiders een positie van absolute macht kunnen creëren. Formele controlemechanismen helpen religieuze gemeenschappen dan ook om de macht binnen de gemeenschap beter te verdelen en indien nodig religieuze leiders bij te sturen in hun functioneren.

Gemeenschapscultuur
De bredere gemeenschapscultuur kan ook een rol spelen in de omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen religieuze gemeenschappen. Enerzijds kunnen religieuze gemeenschappen in veel gevallen steun, houvast en zowel praktische als morele handvatten bieden om een zinvolle invulling van en kijk op het leven vorm te geven. Dit kan bovendien een gevoel van veiligheid en saamhorigheid creëren. Veel religieuze gemeenschappen worden door leden dan ook ervaren en omschreven als een soort (geestelijke) 'familie'. Anderzijds kan deze gemeenschapscultuur de visie op en omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag op bijvoorbeeld de volgende manier beïnvloeden.

De gemeenschapscultuur kan omstandigheden creëren waarin seksueel grensoverschrijdend gedrag minder snel wordt herkend of begrensd, omdat het onderlinge vertrouwen in religieuze gemeenschappen vaak groot is en versterkt wordt door de nadruk van veel religies op moreel verantwoord handelen. Signalen van seksueel grensoverschrijdend gedrag kunnen hierdoor minder snel herkend worden, omdat men juist in een dergelijke context geneigd kan zijn uit te gaan van elkaars goede intenties. Bovendien kunnen potentiële daders relatief snel en eenvoudig toegang krijgen tot de privéomgeving van andere mensen uit de gemeenschap, waaronder die van kwetsbare personen zoals jongeren en kinderen. Wanneer seksueel grensoverschrijdend gedrag plaatsvindt, kan dit binnen de gemeenschap een vorm van cognitieve dissonantie veroorzaken, waarbij het beeld van de veilige gemeenschap botst met het seksueel grensoverschrijdende gedrag. Omdat die twee concepten moeilijk verenigbaar zijn, kan dit leiden tot loyaliteitsconflicten, het bagatelliseren of ontkennen van seksueel grensoverschrijdend gedrag ('dit gebeurt bij ons niet') of het slachtoffer de schuld geven van het verstoren van de harmonie in de gemeenschap (*victim blaming*).

Geloofsovertuigingen
Bepaalde interpretaties en toepassingen van geloofsovertuigingen – zoals vergeving (het kwijtschelden van zonden) in het christendom, Samaya (de heilige band tussen leraar en leerling) en *crazy wisdom* (onconventionele methodes om tot verlichting te komen) in het boeddhisme – kunnen een goede omgang met slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen belemmeren. Zo kan een sterke nadruk op vergeving ertoe leiden dat slachtoffers onder druk komen te staan om een dader te vergeven, terwijl er onvoldoende ruimte is voor erkenning van schade, veiligheid of herstel. In sommige boeddhistische contexten kan '*crazy wisdom*' ertoe bijdragen dat grensoverschrijdend gedrag wordt gelegitimeerd of minder snel als problematisch wordt herkend.

Factoren rondom interne procedures

In Nederland hebben religieuze gemeenschappen dankzij de scheiding tussen kerk en staat de vrijheid om hun eigen wet- en regelgeving vorm te geven zonder inmenging door de Nederlandse overheid, mits dit niet in strijd is met de (grond)wet. Deze vrijheid van organisatie zorgt voor onderlinge variatie: sommige religieuze gemeenschappen kiezen voor een minimaal vastgelegde wet- en regelgeving, terwijl andere gemeenschappen juist kiezen voor een uitgebreid rechtssysteem dat formeel is vastgelegd. Hier vallen ook de interne (klachten)procedures over de omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag onder. Voorbeelden daarvan zijn het canoniek recht in de Rooms-Katholieke Kerk en het kerkrecht in protestantse kerken. Er zijn

verschillende manieren waarop dit invloed kan hebben op de omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Knelpunten bij interne procedures
Een deel van de onderzochte religieuze gemeenschappen heeft een interne (klachten)procedure en beleid om met seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen hun gemeenschap om te gaan. Hoewel dit een helpend vertrekpunt kan zijn om deze omgang goed te regelen, zijn er in dit onderzoek een aantal factoren naar voren gekomen die de goede omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag specifiek binnen deze interne procedures juist kunnen belemmeren.

Uit de resultaten komt naar voren dat het voor de onderzochte religieuze gemeenschappen niet altijd mogelijk blijkt om de belangen van slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag voldoende in het oog te houden en deze te waarborgen. Daarnaast kunnen religieuze gemeenschappen zich meer inspannen om *victim blaming* te voorkomen in de procedures. Dit kan namelijk aanvullende schade opleveren voor slachtoffers, maar ook zijn het bieden van steun en het geven van erkenning en genoegdoening niet altijd voldoende aanwezig.

Daarnaast is het tonen van berouw (het tonen van spijt, onder andere om vergeven te worden) in de interne procedures van enkele religieuze gemeenschappen de enige voorwaarde voor daders van seksueel grensoverschrijdend gedrag om hun positie in de gemeenschap te herstellen. De beoordeling van oprechte berouw kan lastig objectief te verifiëren zijn, waardoor andere motieven bewust of onbewust kunnen meespelen in deze beoordeling, zoals liefde voor de dader en angst voor de reputatie van de gemeenschap. Ook kan het risico op recidive hoger worden, doordat er mogelijk geen aanvullende maatregelen genomen worden om dit te voorkomen.

Tot slot zijn de meeste onderzochte interne procedures gericht op daders en slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag, maar blijft onderbelicht welke verantwoordelijkheid de religieuze gemeenschappen zelf dragen in zowel het ontstaan van het seksueel grensoverschrijdende gedrag als hoe hier vervolgens mee omgegaan is. Tegelijkertijd geven sommige slachtoffers aan (het leiderschap van) de gemeenschap wel degelijk verantwoordelijk te houden, en een gebrek aan erkenning voor dit deel van de gevolgen van seksueel grensoverschrijdend gedrag (institutioneel verraad) kan herstel mogelijk belemmeren.

Zorg en hulp vanuit religieuze gemeenschappen
Religieuze gemeenschappen bieden vaak laagdrempelige en toegankelijke zorg en hulp aan voor hun leden. Ook kunnen religieuze gemeenschappen, en in het bijzonder religieuze leiders, ook een belangrijke functie vervullen bij een goede verwerking van en herstel na seksueel grensoverschrijdend gedrag, met name door het beantwoorden van vragen die raken aan zingeving en religie die specifiek bij deze slachtoffers kunnen voorkomen. Slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben echter vaak specifieke hulp nodig waarvoor gespecialiseerde kennis nodig is die niet per definitie binnen alle religieuze gemeenschappen aanwezig is. Denk daarbij bijvoorbeeld aan hulp bij complexe psychologische problemen die als gevolg van seksueel grensoverschrijdend gedrag kunnen ontstaan. Hierdoor kunnen problemen in sommige gevallen verergeren, bijvoorbeeld als niet tijdig wordt doorverwezen. Daarnaast heerst in sommige gemeenschappen een taboe op psychisch lijden, of worden psychische problemen als religieuze problemen gezien waarvoor een religieuze oplossing

gevonden moet worden. Dit kan een slachtoffer de toegang tot passende hulp verder belemmeren.

Verhouding tot regulier recht en seculiere procedures
Een grote mate van vrijheid van organisatie kan het risico op het ontstaan en voortbestaan van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen verhogen. Ook als gemeenschappen wel geformaliseerde procedures en beleid kennen om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen en ermee om te gaan, heeft dit zowel een positieve als negatieve kant. Enerzijds kan het bestaan van interne procedures binnen deze gemeenschappen de neiging om conflicten en grensoverschrijdend gedrag binnen de eigen gemeenschap op te lossen juist bevestigen en daarnaast bevorderen dat slachtoffers naast een interne procedure mogelijk geen gebruik willen maken van seculiere procedures (zoals politie en justitie). Anderzijds kan de beschikbaarheid van interne procedures (zoals vertrouwenspersonen en een intern meldpunt) de drempel tot melden mogelijk lager maken, omdat het vertrouwen in de eigen gemeenschap groot kan zijn en in sommige gemeenschappen instanties buiten de gemeenschap gewantrouwd worden.

4 Aanvullende hulpbehoeften van slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze context

De religieuze context van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen kan voor deze slachtoffers complicerend werken en meerdere leefgebieden raken, zoals de identiteitsontwikkeling, het wereldbeeld en het sociale vangnet. Daardoor kunnen aanvullende hulpbehoeften ontstaan, zoals behoefte aan religieuze duiding.

De religieuze context van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen kan op verschillende manieren een rol spelen bij de hulpbehoeften van deze slachtoffers en op het verwerken daarvan. Aan hun hulpbehoeften wordt in de seculiere zorg niet altijd tegemoetgekomen. Dit komt onder meer doordat gespecialiseerde kennis in de seculiere hulpverlening over seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze context en specifieke hulpbehoeften die bij deze slachtoffers kunnen ontstaan veelal ontbreekt. De religieuze context kan op vier manieren van invloed zijn: op het ontstaan van seksueel grensoverschrijdend gedrag, het praten daarover, de specifieke gevolgen en de manier waarop het verwerken van het seksueel grensoverschrijdende gedrag in religieuze context kan worden beïnvloed (zie tabel S2). Daarbinnen zijn factoren vastgesteld, die voortkomen voort uit literatuuronderzoek en interviews met slachtoffers en hulpverleners. Deze factoren en thema's zijn deels ook van belang gebleken in de visie op en omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag, namelijk: seksuele moraal, bespreekbaarheid van seksualiteit, normatieve genderrollen, religieus leiderschap, gemeenschapscultuur en geloofsovertuigingen (zie ook tabel S1).

Tabel S2 Overzicht beïnvloedende manieren en factoren seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen naar type invloed

Manieren en factoren
Ontstaan
Seksuele norm: geen seksueel contact voor het huwelijk
Gebrek aan seksuele voorlichting
Rechtvaardiging uit naam van een god
Misbruik van aanzien en macht
Praten over
Dynamiek: geloofsgemeenschap als omstander
Angst voor religieuze consequenties
Verschillen man/vrouw
Taalgebruik
Seksuele norm: geen seksueel contact voor het huwelijk
Voorkomen reputatieschade geloofsgemeenschap
Voorkomen reputatieschade jezelf of familie
Angst voor verliezen van geloofsgemeenschap
Gevolgen van
Brede gevolgen & religieus trauma
Mogelijk (deels) verliezen van geloofsgemeenschap
Verstoorde ontwikkeling
Verwerken
Steun aan geloofsbeleving
Steun en erkenning van geloofsgemeenschap
Vergeving

Invloed op ontstaan seksueel grensoverschrijdend gedrag

Hulpverleners brengen naar voren dat verschillende factoren in de religieuze gemeenschap of vanuit religieuze overtuigingen het ontstaan van seksueel grensoverschrijdend gedrag kunnen beïnvloeden. Zo speelt in de meeste religies de seksuele norm waarin seksueel contact voor het huwelijk als zondig en/of ontoelaatbaar wordt beschouwd. Hierdoor kan het lastiger te zijn onderscheid te maken tussen gezonde seksuele ontwikkeling en ongezond seksueel gedrag, oftewel grenzen daarbij. Vanwege het bestaan van deze norm is het in de betreffende religies ook ingewikkelder om seksuele voorlichting te geven. Immers, als seksueel contact voor het huwelijk wordt verboden, hoeft er ook geen seksuele voorlichting te zijn, aldus sommige religies. In andere religies is het wel mogelijk seksuele voorlichting te geven, maar ziet die vooral op seksualiteit binnen het huwelijk en komen zaken als seksueel grensoverschrijdend gedrag en de gezonde seksuele ontwikkeling/gevoelens minder aan bod. In sommige gevallen misbruikt de dader de naam van god, religie of een religieus leider om het seksueel grensoverschrijdende gedrag te rechtvaardigen en

doet alsof het seksueel grensoverschrijdend gedrag daardoor juist normaal is. Ook de macht of het aanzien dat een religieus leider kan hebben, kan eraan bijdragen dat het seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze context kan ontstaan. Door het ontbreken van gelijkwaardigheid tussen dader en slachtoffer kan de machtspositie worden ingezet bij het plegen van het seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Invloed op praten over seksueel grensoverschrijdend gedrag

Ook het praten over seksueel grensoverschrijdend gedrag kan volgens de hulpverleners worden beïnvloed door verschillende factoren. Allereest de dynamiek die binnen religieuze gemeenschappen kan heersen. Bij seksueel grensoverschrijdend gedrag in het algemeen zijn volgens de theorie van 'de drie aapjes' veelal drie partijen betrokken: de dader, het slachtoffer en de omstander. De religieuze gemeenschap kan daarin worden gezien als de omstander. Omstanders kunnen het om allerlei redenen moeilijk vinden zich uit te spreken over hetgeen zij zien gebeuren. Ook angst voor religieuze consequenties kan meespelen bij het niet praten over seksueel grensoverschrijdend gedrag, zoals angst voor het oordeel van God. Verder kan gender meespelen, vooral jongens kunnen het lastiger vinden zich uit te spreken over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit terwijl zij juist vaker slachtoffer worden van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze context, waarmee deze jongens extra kwetsbaar zijn. Het gebruiken van de juiste woorden en taal is daarbij belangrijk, hulpverleners dienen aan te sluiten bij het taalgebruik vanuit de religieuze slachtoffers (en hun familie, als het slachtoffer een kind betreft). Verder kan de seksuele norm van 'geen seksueel contact voor het huwelijk', die in sommige gevallen ook ziet op seksuele gedachten en gevoelens, belemmeren dat slachtoffers over hun ervaringen praten. Dat kan belemmeren dat zij over gezond seksueel contact spreken en mogelijk nog meer dat zij over seksueel grensoverschrijdend gedrag durven, kunnen en willen spreken. Het willen voorkomen van reputatieschade voor de religieuze gemeenschap of voor jezelf, kan eveneens belemmerend werken in het praten over seksueel grensoverschrijdend gedrag. In geval van aanzien en macht van de dader kan het nog lastiger worden te praten over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Ten slotte kan angst voor het verliezen van de religieuze gemeenschap en/of angst voor uitsluiting van deze gemeenschap eraan bijdragen dat slachtoffers zich niet uitspreken. Daarbij kan de mate van verbondenheid aan en de geslotenheid van de religieuze gemeenschap deze angst modereren: hoe meer verbonden het slachtoffer is aan de religieuze gemeenschap en hoe meer gesloten de religieuze gemeenschap is, hoe moeilijker het is je uit te spreken over seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Invloed op gevolgen van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Seksueel grensoverschrijdend gedrag in het algemeen kan brede gevolgen hebben die op verschillende leefgebieden te zien zijn. Zo zijn er veelal psychische gevolgen, fysieke gevolgen, seksuele gevolgen, kan werk of opleiding niet of tijdelijk niet worden uitgevoerd et cetera. Ook slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze context rapporteren deze gevolgen en daarnaast kan de religieuze context extra gevolgen met zich meebrengen. Zo kan seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze context extra impact hebben, omdat de religieuze gemeenschap nu juist de plek was waar men zich veilig voelde. Ook kan religieus trauma ontstaan: vragen die opkomen rondom zingeving, religie en de geloofsbeleving, zoals hoe het kan dat een god het seksueel grensoverschrijdende gedrag heeft laten gebeuren. Slachtoffers in dit onderzoek beschrijven dat hun vertrouwen in de voorheen als vanzelfsprekend ervaren religieuze kaders (zoals het godsbeeld, rituelen of geloofsopvattingen over goed en

kwaad) zijn afgenomen na een ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Wanneer seksueel grensoverschrijdend gedrag plaatsvindt binnen een religieuze gemeenschap, kan volgens de literatuur niet alleen het geloofssysteem, maar ook een voorheen veilige en te vertrouwen geachte gemeenschap onveilig en onbetrouwbaar worden (verraadtrauma). Bij de meeste slachtoffers in dit onderzoek is dit verraadtrauma ook naar voren gekomen en dat heeft als gevolg dat de betrokkenheid bij de gemeenschap bij de meeste slachtoffers verminderd of volledig verdwenen is. Seksueel grensoverschrijdend gedrag kan daarbij ook vergaande gevolgen hebben voor de eigen identiteit. Gezien de brede gevolgen die seksueel grensoverschrijdend gedrag kan hebben, zeker als dit op jeugdige leeftijd plaatsvond en gedurende langere tijd aanhield, kan het nodig zijn te erkennen dat de impact ervan zich gedurende het leven op verschillende momenten en manieren kan manifesteren. Dit kan betekenen dat slachtoffers op verschillende momenten opnieuw behoefte hebben aan erkenning, aandacht en ondersteuning, vergelijkbaar met de behandeling van een chronische ziekte.

Invloed op verwerken van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Tot slot brengen hulpverleners naar voren dat religie invloed kan hebben op het verwerken van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze context. Er kan steun worden ervaren vanuit de religie zelf, de spirituele of religieuze geloofsbeleving en vanuit de religieuze gemeenschap die daarbij helpend kan zijn. Slachtoffers hebben behoefte aan ruimhartige erkenning voor het feit dat hun schade is aangedaan, dit moet op hun tempo en er moet voldoende tijd en ruimte voor worden ingericht. De factor vergeving, dat een belangrijke rol speelt in veel religies, kan daarbij in de weg staan, omdat dit in voorkomende gevallen als een eenvoudig te realiseren proces wordt beschouwd.

5 Betere afstemming seculiere en religieuze zorg

Hulpverlening na seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen moet beter worden afgestemd op de aanvullende (psychologische, sociale én religieuze) hulpbehoeften die vanuit deze specifieke vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag naar voren komen.

Gezien de aanvullende factoren die ervaringen van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze context kunnen kleuren, kunnen er ook aanvullende zorg/hulpbehoeften zijn. Hier kan op verschillende manieren aan tegemoet worden gekomen.

Passende hulpverlening

De meeste slachtoffers die zijn gesproken voor dit onderzoek hebben behoefte aan ruimte voor het bespreekbaar maken van de impact van het seksueel grensoverschrijdende gedrag op hun persoonlijke geloofsbeleving (bijvoorbeeld bij geloofsvragen of het leren loskomen van voor hen schadelijke geloofsovertuigingen). Daarnaast geven zij aan behoefte te hebben aan (formele) erkenning vanuit de religieuze gemeenschap voor het seksueel grensoverschrijdende gedrag dat hen is overkomen en de schadelijke gevolgen die dat op hun leven heeft. Ook geven enkele slachtoffers aan dat autonomie belangrijk is, wat voor hen inhoudt dat omstanders niet zonder instemming van het slachtoffer handelen en zij serieus genomen worden als kenners van hun eigen ervaringen en behoeften in zowel interne procedures van religieuze gemeenschappen als hulpverleningstrajecten. Bij de seculiere hulpverlening

is veelal al hulp verkregen, bijvoorbeeld in de vorm van traumabehandeling. Deze kan worden aangevuld door aandacht te geven aan de verschillende unieke aspecten van het seksueel grensoverschrijdende gedrag in religieuze context. Slachtoffers zoeken bij seculiere hulpinstanties naar begrip voor hun religieuze context, zoals de aanzienlijke ontwrichting die het verlies van een religieuze gemeenschap veroorzaakt en de morele spanning waar het slachtoffer in diens religieuze context mee te maken kan krijgen.

Lotgenotencontact en hulp van ervaringsdeskundigen kan daarbij voor sommige slachtoffers helpend zijn. Door middel van beide manieren van hulp kan er meer begrip en herkenning komen voor het seksueel grensoverschrijdende gedrag, dat kan bijdragen aan het geven van een plek hieraan. Ook religieuze duiding van het seksueel grensoverschrijdende gedrag kan belangrijk zijn voor slachtoffers, liefst vanuit een geestelijk leider of iemand anders met aanzien binnen de religieuze gemeenschap. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om duidelijkheid over de manier waarop het seksueel grensoverschrijdende gedrag invloed zou kunnen hebben op toekomstige relaties, bijvoorbeeld in religies waarbij het onthouden van seksueel contact voor het huwelijk belangrijk is. Verder kunnen slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze context vragen rondom zingeving en identiteitsontwikkeling hebben. Zingeving werd voorafgaand aan het seksueel grensoverschrijdende gedrag in religieuze context voor een belangrijk deel gevonden in de religie, maar dat wereldbeeld kan door het seksueel grensoverschrijdende gedrag onder druk komen te staan. Seksuele voorlichting kan helpend zijn bij het leren herkennen van (ervaringen van) gezonde seksuele ontwikkeling (ook als deze buiten het huwelijk om zijn), en ervaringen die ongezond of seksueel grensoverschrijdend zijn. Meer kennis over seksuele gezondheid kan daarbij tevens helpen om de grenzen rond seksualiteit aan anderen aan te geven.

Randvoorwaarden passende hulpverlening

Tot slot zijn er enkele randvoorwaarden aan te merken die kunnen bijdragen aan het bieden van adequate hulp voor slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze context. Zo is gespecialiseerde hulp nu niet altijd beschikbaar en betaalbaar, veelal zit een enkele gespecialiseerde zorgpraktijk op één plek in het land en zorgverzekeraars vergoeden de gespecialiseerde zorg niet altijd. Het beschikbaar maken en vergoeden van gespecialiseerde zorg met landelijke dekking kan daarmee bijdragen aan het behandeltraject. Verder kunnen cultuursensitief werken (volgens regels, normen en waarden vanuit de religieuze gemeenschap) en passend taalgebruik (afgestemd op het taalgebruik van het slachtoffer en/of de familie) eraan bijdragen dat de hulpverlening aansluit bij de behoeften van slachtoffers. Ook het proberen af te stemmen op enerzijds de seksuele norm van geen seks voor het huwelijk die in sommige religies geldt en anderzijds voorlichting geven over gezonde seksuele ontwikkelingsstappen kan eveneens van groot belang zijn bij het verlenen van adequate zorg. Voor wat betreft het nut van het doen van aangifte bij de politie zijn de hulpverleners wat verdeeld. Enerzijds kan het helpend zijn bij het krijgen van erkenning voor hetgeen er is gebeurd (ook als er geen veroordeling volgt), anderzijds kan het een lang en slopend proces zijn waarbij het verwerkingsproces van slachtoffers stil komt te liggen en tevens negatief kan worden beïnvloed. De hulpverleners geven daarbij aan dat het vanuit de slachtoffers zelf moet komen of zij al dan niet aangifte willen doen en dat zij daarvoor terecht kunnen bij verschillende instanties die hen daarin kunnen ondersteunen.

Christelijke meldpunten

Voor een groot deel van de christelijke gemeenschappen in Nederland is een hulpvoorziening ingericht in de vorm van een meldpunt. Er zijn zes christelijke meldpunten, die gericht zijn op verschillende kerkstromingen in Nederland, met de daarbij horende kerkelijke procedures en cultuur (zoals taalgebruik): Meldpunt Grensoverschrijdend Gedrag RKK (Rooms-Katholieke Kerk), Meldpunt Misbruik (Christelijke Gereformeerde Kerken, Hersteld Hervormde Kerk en Nederlandse Gereformeerde Kerken), Meldpunt Seksueel Misbruik in de Kerk (Protestantse Kerk in Nederland) Reformatorisch Meldpunt 'Ik meld het' (reformatorische kerken, voor anoniem melden), Stichting Evangelisch Meldpunt (evangelische en pinksterbeweging), Meldpunt Seksueel Misbruik Reformatorische Kerken (reformatorische kerken, voor onder andere de kerkelijke procedure). De oosters-orthodoxe kerken kennen geen meldpunt, maar enkel een contactpersoon.

Bij deze meldpunten is veel expertise aanwezig op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag in christelijke gemeenschappen. Er is kennis over omgang met en hulpvraag en advisering van slachtoffers, gemeenschapsdynamieken (zowel helpend als niet) en wat gemeenschappen kunnen doen om het risico op (seksueel) grensoverschrijdend gedrag te verlagen en op een juiste manier te handelen wanneer dit toch voorkomt. Vanuit deze kennis worden niet alleen slachtoffers onafhankelijk bijgestaan, door hen een veilige omgeving te bieden waarin zij hun verhaal kunnen delen, maar kunnen ook lokale vertrouwenspersonen en kerkbestuurders bij hen terecht voor advies en training over (seksueel) grensoverschrijdend gedrag in hun gemeenschap. Met name op het gebied van training en voorlichting wordt onderling samengewerkt door de meeste meldpunten, onder meer via stichting Veilige Kerk.

Deze meldpunten zijn echter geen hulpverleningsinstantie (zoals bijvoorbeeld de ggz), maar verwijzen door naar passende hulpverlening, afhankelijk van de hulpvraag van slachtoffers. Daarvoor geldt niet één vaste werkwijze, omdat de hulpvragen zeer uiteenlopend zijn, maar wordt zoveel mogelijk maatwerk geboden. Hoewel de meldpunten van oorsprong bedoeld zijn om slachtoffers bij te staan in een officiële klachtenprocedure (wanneer er sprake is van seksueel grensoverschrijdend gedrag in een kerkelijke gezags- of pastorale relatie), proberen ze slachtoffers die deze route niet kiezen ook zo goed mogelijk te adviseren.

Enkele slachtoffers in dit onderzoek hebben het aanbod van de meldpunten wisselend ervaren: er zijn zowel positieve als negatieve ervaringen gemeld. Het luisteren, meedenken en bijstaan in kerkelijke procedures werd gewaardeerd, maar wanneer er vanuit een meldpunt zonder overleg gehandeld werd, was dit voor deze slachtoffers pijnlijk en onbegrijpelijk.

Aanbevelingen praktijk

Tenzij anders vermeld gelden de hier beschreven aanbevelingen voor alle religieuze gemeenschappen en/of slachtoffers en/of hulpverleners. Een groot aantal aanbevelingen is opgenomen in het slothoofdstuk, die zien op de overheid, religieuze gemeenschappen, hulpverlening en de meldpunten. Niet alle aanbevelingen zijn hier overgenomen, vanwege de beschikbare ruimte, voor de overige aanbevelingen wordt verwezen naar hoofdstuk 14.

Overheid

1 In dit rapport zijn factoren naar voren gekomen die de visie op en omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen kunnen beïnvloeden en zien op de verhouding tussen de overheid, rechtspraak en religieuze gemeenschappen. Deze factoren bieden aanknopingspunten om de samenwerking tussen overheid en religieuze gemeenschappen ten aanzien van het voorkomen van en de omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen verder vorm te geven. Hierbij dient uiteraard de scheiding tussen kerk en staat in acht gehouden te worden. Om dit te doen wordt een actieve inspanning van alle betrokken partijen gevraagd: de overheid, religieuze gemeenschappen, religieuze leiders en leden van lokale religieuze gemeenschappen. Zo kunnen gemeenschappen met meer ervaring en voorzieningen tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag andere gemeenschappen inspireren en op weg helpen bij het instellen daarvan. De overheid kan dit proces faciliteren door verschillende partijen samen te brengen en waar mogelijk middelen en expertise beschikbaar te stellen, zoals het subsidiëren van trainingen, (kerk)juridische hulp bij het ontwikkelen van interne procedures, financiële middelen vrijmaken om een meldpunt in te richten of te professionaliseren, et cetera. Het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken kan hiervoor een helpend platform zijn van waaruit deze samenwerking verder wordt vormgegeven, hoewel daarbinnen niet alle religieuze gemeenschappen in Nederland vertegenwoordigd zijn. Daarnaast verdient het aanbeveling te verkennen hoe bestaande overlegstructuren kunnen worden verbreed, zodat een groter aantal religieuze gemeenschappen daarin vertegenwoordigd is.

Religieuze gemeenschappen

Omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag

2 Om de omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag te verbeteren, zouden alle religieuze gemeenschappen tenminste specifiek beleid, een meldpunt en een klachtenprocedure tot hun beschikking moeten hebben. Bij het inrichten van beleid over seksueel grensoverschrijdend gedrag en het opzetten van een meldpunt zouden religieuze gemeenschappen het beleid en de meldpunten van christelijke gemeenschappen kunnen raadplegen, die reeds veel ervaring daarmee hebben.

Kennis over seksueel grensoverschrijdend gedrag

3 Beroepsopleidingen en nascholing voor religieuze leiders zouden een structureel aanbod over seksueel grensoverschrijdend gedrag en machtsverhoudingen in een religieuze gemeenschap moeten bieden. Hiervoor kan (in het geval van christelijke gemeenschappen) bestaande kennis en expertise binnen bijvoorbeeld stichting Veilige Kerk en de christelijke meldpunten geraadpleegd worden.

Interne procedures

4 Om slachtoffers serieus te nemen, hun veiligheid te waarborgen en belangen te behartigen, zouden religieuze gemeenschappen die een interne (klachten)procedure kennen de genoemde knelpunten en voorwaarden om een procedure te starten in deze procedures (zoals een verjaringstermijn) kunnen aanpakken om hun eigen interne (klachten)procedure daarmee te verbeteren.

Omgang met daders

5 Om de beoordeling van de mogelijke terugkeer van daders van seksueel grensoverschrijdend gedrag in een religieuze (leiderschaps)functie zo objectief mogelijk te maken, zouden religieuze gemeenschappen externe en onafhankelijke (psychologische of psychiatrische) beoordeling van mogelijke risico's op herhaling van seksueel grensoverschrijdend gedrag moeten implementeren in de procedures die deze terugkeer mogelijk maken. Dit helpt de kans op herhaling te verlagen.

Omgang met slachtoffers

6 Om slachtoffers erkenning te geven, zouden religieuze gemeenschappen specifiek slachtofferbeleid moeten ontwikkelen waarin het ruimhartig geven van tijd en ruimte aan de ervaringen van slachtoffers centraal staat. Erkenning geven is meestal geen eenmalige actie, maar kan een langdurig proces zijn, waarin het slachtoffer telkens de regie moet kunnen houden over herstel en compensatie. Daarin moet tevens ruimte zijn voor maatwerk, omdat slachtofferbehoeften en -belangen kunnen verschillen.

Hulpverlening

7 Om hulpverleners beter toe te rusten voor de begeleiding van slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze contexten, verdient het aanbeveling om structureel aandacht te besteden aan religie- en cultuursensitieve hulpverlening in opleidingen, nascholing en supervisie. Daarbij is het van belang dat hulpverleners kennis hebben van de specifieke gevolgen van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze contexten, van verschillende religieuze tradities en gemeenschapsdynamieken, en met erkenning en zonder stereotypering omgaan met het taalgebruik, de normen en waarden van slachtoffers.

Meldpunten (verbonden aan religieuze gemeenschappen)

8 Om de toegang van slachtoffers tot passende hulp te bevorderen zou er één landelijk informatiepunt moeten zijn om met vragen over seksueel grensoverschrijdend gedrag in een religieuze context terecht te kunnen (bijvoorbeeld bij het Centrum Seksueel Geweld). Zo kunnen slachtoffers, indien nodig, ook doorverwezen worden naar hulp die aansluit bij hun individuele behoeften en specifieke religieuze achtergrond (zoals een specifiek meldpunt).

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Op basis van dit onderzoek worden drie richtingen voor vervolgonderzoek onderscheiden: vergelijkend en verdiepend onderzoek binnen en tussen religieuze gemeenschappen; bestuur, aansprakelijkheid en institutionele context; ervaringen, impact en preventieve/ondersteunende factoren.

1 Om beter inzicht te krijgen in de omvang, aard en omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen religieuze gemeenschappen, is verdiepend en vergelijkend onderzoek nodig. Dit kan zich richten op afzonderlijke religieuze tradities, maar wel op een vergelijkbare onderzoeksmethodiek.

2 Een tweede belangrijke onderzoekslijn betreft verdiepend onderzoek naar de institutionele context van religieuze gemeenschappen en hun omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag.

3 Een derde onderzoekslijn richt zich op de menselijke ervaring en de impact van seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen religieuze contexten, evenals mogelijke beschermende en herstellende factoren.

Methodologische reflecties

Combinatie van onderzoeksmethoden

In dit onderzoek is gekozen voor een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve methoden, om zowel zicht te krijgen op hoe vaak seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomt in verschillende gemeenschappen, als op de ervaringen en betekenissen die daaraan worden toegekend en de mogelijke factoren die daarop invloed hebben. De bevindingen van dit onderzoek vragen om een zorgvuldige interpretatie. De panelstudie biedt vooral zicht op de gerapporteerde ervaringen en de frequentie van seksueel grensoverschrijdend gedrag, maar geeft beperkt inzicht in de context waarin deze ervaringen plaatsvinden en de manier waarop ze worden beleefd. Het kwalitatieve deel vult dit aan door dieper in te gaan op de omstandigheden en factoren die de ervaring van seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen religieuze contexten beïnvloeden. Hieruit wordt duidelijk dat de context waarin dergelijk gedrag plaatsvindt van grote invloed is op hoe slachtoffers hun ervaringen interpreteren, erover spreken en deze verwerken. Lage aantallen van gerapporteerde ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag betekenen niet automatisch dat de impact of complexiteit van deze ervaringen beperkt is; juist de kwalitatieve bevindingen maken zichtbaar dat de beleving diepgaand en complex kan zijn.

In het kwalitatieve deel is gesproken met verschillende typen respondenten, waaronder slachtoffers, hulpverleners, experts en vertegenwoordigers van religieuze gemeenschappen. Deze variatie aan perspectieven heeft bijgedragen aan een rijk beeld van het onderwerp. Tegelijkertijd is het van belang te erkennen dat deze perspectieven niet neutraal zijn. Alle respondenten spreken vanuit hun eigen positie, ervaringen en verantwoordelijkheden, wat invloed kan hebben op hoe zij het probleem definiëren, duiden en prioriteren. Zo kunnen vertegenwoordigers van gemeenschappen bijvoorbeeld meer nadruk leggen op interne processen die al zijn ingericht, terwijl slachtoffers andere aspecten centraal stellen, zoals erkenning en impact. Ook experts en hulpverleners benaderen het onderwerp vanuit specifieke professionele kaders. Dit betekent dat de bevindingen niet moeten worden opgevat als één eenduidige werkelijkheid, maar als een samenkomst van verschillende perspectieven die elkaar aanvullen, maar soms daarin ook spanning of verschil laten zien. Juist deze verschillen bieden inzicht in de complexiteit van het onderwerp.

Focus op factoren

Een belangrijke methodologische keuze was om meerdere religieuze gemeenschappen te betrekken, in plaats van te focussen op één specifieke gemeenschap. Deze keuze maakte het mogelijk om overkoepelende risico- en beschermende factoren en terugkerende dynamieken in kaart te brengen, evenals verschillen en overeenkomsten tussen contexten. Tegelijkertijd brengt deze keuze ook een beperking met zich mee;

door een relatief groot aantal verschillende gemeenschappen te includeren, was het mogelijk om een breder beeld te schetsen, maar kon minder diepgaand worden ingezoomd op de specifieke kenmerken, lokale structuren en contextuele dynamieken van afzonderlijke gemeenschappen. Ook bestaan er veel onderlinge verschillen tussen de religieuze gemeenschappen in dit rapport, wat wordt beïnvloed door complexe culturele, historische en theologische invloeden. Deze variatie geldt niet alleen voor de drie besproken religies onderling (boeddhisme, christendom en islam): ook binnen deze religies bestaan veel verschillende stromingen die de religie op hun eigen unieke wijze interpreteren. Dit maakt dat zelfs op lokaal niveau individuele religieuze gemeenschappen binnen dezelfde religie kunnen verschillen, wat de reden is dat de resultaten niet per definitie op dezelfde wijze naar al deze lokale gemeenschappen gegeneraliseerd kunnen worden. Het doel van het onderzoek is daarmee vooral het identificeren van overkoepelende factoren en dynamieken met betrekking tot de omgang met en visie op seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen, en niet zozeer op het bepalen van de mate waarin deze in individuele religieuze gemeenschappen kunnen spelen.

Representativiteit

De mate van toegang tot en vertegenwoordiging van verschillende gemeenschappen binnen het onderzoek liep uiteen. Zo waren sommige groepen, zoals kleinere gemeenschappen binnen de evangelische en pinksterbeweging en boeddhistische gemeenschap, relatief beperkt vertegenwoordigd. De gesproken vertegenwoordigers van onder andere koepelorganisaties zoals de BUN en VPE vertegenwoordigen bovendien slechts een deel van deze gemeenschappen, waardoor geen volledig beeld kan worden gegeven van deze gemeenschappen. Ook was de toegang tot islamitische gemeenschappen beperkter, wat invloed kan hebben gehad op de mate waarin ervaringen en perspectieven uit deze contexten zijn meegenomen. Daarnaast bieden onderzochte interne procedures rondom seksueel grensoverschrijdend gedrag veelal zicht op religieuze koepelorganisaties, terwijl de daadwerkelijke omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag vaak op lokaal niveau plaatsvindt.

Dit betekent dat de bevindingen niet voor alle religieuze gemeenschappen in gelijke mate representatief zullen zijn, en dat bepaalde lokale dynamieken mogelijk onderbelicht blijven. Tegelijkertijd was het doel van dit onderzoek niet om een uitputtend beeld te geven van afzonderlijke gemeenschappen, maar om overkoepelende factoren en patronen in kaart te brengen die een rol kunnen spelen in de visie op en omgang met seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen. Binnen die benadering is er juist ook ruimte voor variatie tussen gemeenschappen, waarbij de aard en mate van verschillen afhankelijk kunnen zijn van specifieke lokale, culturele en organisatorische contexten.

Panelstudie

Hoewel in het huidige onderzoek een poging is gedaan een beeld te schetsen van het aantal keer dat seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomt in verschillende religieuze gemeenschappen, en welke beschermende en risicofactoren binnen deze gemeenschappen daarbij een rol spelen, kunnen deze resultaten niet gegeneraliseerd worden naar de hele Nederlandse bevolking en alle bestaande religieuze gemeenschappen. Dit komt doordat er voor de panelstudie geen representatieve steekproef van de religieuze Nederlandse bevolking kon worden getrokken, omdat niet van alle Nederlanders de religieuze achtergrond bekend is. Bij de gebruikte panels is

bovendien al een bepaalde selectie van de Nederlandse bevolking geweest en vervolgens is de religieuze achtergrond bekeken, in relatie tot het aantal gerapporteerde ervaringen. Verder zijn er geen seksueel grensoverschrijdende gedragingen gerelateerd aan religieuze gemeenschappen bij Nederlanders die zich niet verbonden voelen/hebben gevoeld aan religieuze gemeenschappen in beeld gekomen. Deze zijn er mogelijk naast de besproken cijfers dus ook. Een voordeel van de huidige werkwijze is dat alle religieuze gemeenschappen gelijktijdig, op dezelfde wijze, met dezelfde definitie van seksueel grensoverschrijdend gedrag, met dezelfde onderzoeksmethode, met dezelfde leeftijdsgrenzen, over dezelfde onderzoeksperiode, met dezelfde operationalisatie van gelovig en verbondenheid aan de religieuze gemeenschap zijn bevraagd, waarmee de cijfers uit het huidige onderzoek tussen de gemeenschappen te vergelijken zijn. Daarbij geldt ook dat de beperkingen bij het verzamelen van gegevens over het aantal keer dat seksueel grensoverschrijdend gedrag in relatie tot religieuze gemeenschappen voorkomt, voor alle religieuze gemeenschappen gelijk zijn.

Interviews

Ondanks de grote hoeveelheid interviews die zijn gehouden ten behoeve van dit onderzoek, betekent dit niet noodzakelijkerwijs dat alle informatie boven tafel is gekomen noch dat alle resultaten te generaliseren zijn naar alle religieuze gemeenschappen, slachtoffers, of hulpverleners. Zo is het aantal geïnterviewde slachtoffers enerzijds niet voldoende om representatief te zijn voor alle slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in religieuze gemeenschappen. Anderzijds zijn de verhalen en perspectieven van slachtoffers die niet of nauwelijks over hun ervaringen (kunnen) spreken in dit onderzoek niet aan bod gekomen. De weergave van deze data dient daarom met name ter illustratie van de besproken thematiek: om een concreet beeld te schetsen van daadwerkelijk geleefde ervaringen. Ook de interviews met vertegenwoordigers van de religieuze gemeenschappen kunnen niet worden gezien als uitputtende informatie over de gemeenschappen die zij vertegenwoordigen. Zij spreken uit eigen ervaring over vooral overkoepelende gemeenschappen, waardoor deze bevindingen niet automatisch voor alle lokale gemeenschappen van een bepaalde religie gelden. De interviews met experts, vertegenwoordigers van de christelijke meldpunten en hulpverleners hebben daarentegen een groter bereik en zijn meer representatief: zij hebben veel kennis van de problematiek en/of spreken over ervaringen met verschillende slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag waarmee hun informatie een beter beeld geeft. Net als bij ander onderzoek gebaseerd op interviewgegevens blijft de groep geïnterviewden alsnog beperkt tot de gesproken personen, waardoor waardevolle kleur is gegeven aan de resultaten, maar deze niet perse voor alle (lokale) religieuze gemeenschappen binnen de onderzochte religies ook gelden.

Literatuur en documentenonderzoek

Voor het literatuuronderzoek is gebruikgemaakt van diverse bronnen. Hierbij zijn zowel Engelstalige (buitenlandse) als Nederlandse onderzoeken geraadpleegd om een internationaal en nationaal perspectief te verkrijgen. Naast wetenschappelijke literatuur is er ook documentenonderzoek gedaan om het interne beleid en de protocollen van verschillende religieuze gemeenschappen en meldpunten in kaart te brengen, en veranderingen in deze richtlijnen over de afgelopen twintig jaar (2005-2025) te analyseren. Dit documentenonderzoek richtte zich op interne bronnen van de religieuze gemeenschappen zoals protocollen, handboeken, richtlijnen, jaarverslagen

en notulen van algemene ledenvergaderingen. De beschikbaarheid van deze documenten varieerde sterk per gemeenschap: sommige bronnen zijn aangeleverd door vertegenwoordigers van de verschillende gemeenschappen, terwijl andere via de officiële websites van de gemeenschappen vrij toegankelijk zijn. Weer andere religieuze gemeenschappen beschikken echter over weinig tot geen interne (openbare) documenten of wilden deze niet met de onderzoekers delen. Hoewel de aanpak van dit documentenonderzoek voor elke religieuze gemeenschap dus gelijk was, zijn niet alle soorten bronnen voor elke gemeenschap gevonden of waren deze niet beschikbaar. Bijvoorbeeld, als reacties van gemeenschappen op bepaalde maatschappelijke gebeurtenissen (zoals de uitzending van BOOS over *The Voice of Holland* en #MeToo) niet zijn omschreven in het rapport, betekent dit dat de onderzoekers deze reacties (ondanks grondige zoektochten) niet in bovenstaande bronnen hebben kunnen vinden. Het betekent niet dat deze reacties er niet zijn. Ook kan de hoeveelheid beschikbare en beschreven informatie per religieuze gemeenschap niet worden gezien als indicatief voor de mate waarin seksueel grensoverschrijdend gedrag in een bepaalde religieuze gemeenschap voorkomt.

Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC), Kennisinstituut voor de rechtsstaat, is een onafhankelijk kennisinstituut dat valt onder het ministerie van Justitie en Veiligheid. Het WODC draagt bij aan behoud en verbetering van de rechtsstaat via het (laten) uitvoeren van kwalitatief hoog wetenschappelijk onderzoek. En door het aanbieden van gevraagde en ongevraagde kennis, verbeterpunten en (waar mogelijk) denkrichtingen.

Voor meer informatie, bezoek www.wodc.nl